

ПСИХОЛОГІЗМ ЯК ЗАСІБ ЗОБРАЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ ГЕРОЇВ У РОМАНІ СТЕНДАЛЯ «ЧЕРВОНЕ І ЧОРНЕ».

Роман «Червоне і чорне» в історії європейської літератури був першим соціально – психологічним романом, що став відправною точкою у розвитку жанру. За Стендалем роман мав дати точну картину моралі з деталізацією і витонченим нюансуванням почуттів на тлі злободенних соціальних конфліктів та політичних пристрастей. Тому вже з перших його сторінок автор вводить читача в ту атмосферу, яка панувала у Франції в першій половині XIX століття – трагедійну атмосферу пореволюційної доби, коли жага наживи нехтувала всіма моральними нормами, атмосферу «тиранії суспільної думки», лицемірства, збереження тих звичаїв і традицій, які давно втратили свій смисл.

І провінційне містечко Вер'єр, і духовна семінарія, і Париж наскрізь пройняті цим духом. Аби підкреслити темні фарби зображуваних картин, як зазначає Овруцька І. М., автор майстерно використовує прийом контрасту, передаючи устами героїв відгуки Революції та наполеонівських перемог [1, 46]. Невипадково основний лейтмотив твору – образ Наполеона.

Стендаль прагнув навчитися зображати життя в його повноті та суперечності. Тож ставив собі за мету колективний аналіз одного і того самого об'єкта, що є гарантією об'єктивності [3, 27]. Інший прийом об'єктивності – авторська іронія, яка яскраво відчувається у змалюванні й оцінці життя провінції, семінарії, столиці, їх мешканців (представники як вищих та нижчих прошарків, так і духовенства), цінностей, правил, панівної моралі тощо.

Художні образи в романі символічні, репрезентативні, вони є одиничним знаком узагальнень, представниками широких пластів історичного, соціального, психологічного, культурного досвіду. Створення концепції особистості зумовлене бажанням письменника поглянути на сучасника у його зв'язках із минулим, сучасним та майбутнім, виявити зумовленість характеру історичною пам'яттю, духовним досвідом попередніх поколінь, сучасними законами життя, що є визначальною рисою психологізму Стендаля. Автором зображено у розвитку та проаналізовано моральну свідомість Жульєна Сореля, його духовно-моральні зв'язки із свідомістю доби, досить складні взаємини із різними прошарками суспільства.

Називаючи себе «істинним» романтиком, Стендаль прагнув писати твори, в яких *«дія буде схожою на те, що повсякденно відбувається на наших очах»*, а героїв зображати *«такими, якими їх зустрічаємо щодня, не більше пихатими, не більше натягнутими, ніж у житті, а цим багато сказано»* [1, 92].

Автор досліджує головних героїв різнобічно, у всій суперечливості, конкретності, стихійності, встановлюючи мотиви кожної думки, вчинку, поведінки. Ситуації, в які потрапляють герої твору, і почуття, що їх переповнюють, не типові, але і не екстремальні, не виняткові – це сильні пристрасті високого начала. І особливо важливими під час їх розкриття є нюанси, подробиці, художні деталі.

Одним із провідних у романі є конфлікт між, з одного боку, «рівнем життєвих претензій» Жульєна Сореля та, з іншого, – неможливістю їх реалізувати через його низьке походження. Тому монологу юнака під час суду над ним, на думку О. В. Тимашевої, звучить як вирок соціальній несправедливості, що панувала у французькому суспільстві доби Реставрації: *«...хоча б я менше завинив, я бачу тут людей, які, не задумуючись над тим, що молодість моя заслуговує співчуття, захочуть покарати в моїй особі тих юнаків незнатного походження, пригнічених бідністю, яким пощастило здобути добру освіту, унаслідок чого вони насмілилися проникнути в середовище, яке на мові чванливих багатіїв зветься вищим світом.»* [3, 31].

У праці «Фредерик Стендаль» Овруцька І. М. зазначає, що в образі талановитого плебея є ознаки двох діаметрально протилежних течій філософської думки: з одного боку – раціоналізм у сполученні з сенсуалізмом і утилітаризмом, без чого була б неможливою залізна логіка й чітка вмотивованість відчуттів і вчинків героя, які є безумовним досягненням Стендаля. [1, 94-95]. З іншого боку – це культ почуття і сентименталізм Руссо. Герой постійно перебуває між двома

світами – світом чистої моральності (наприклад, співчуття до принижених) і світом розумового практицизму (аби прорватися нагору – потрібно бути нечуйним, *«робити і не такі підлоти, і прикривати пишнотами»* [2, 203]).

Вдалою знахідкою письменника є те, що в образі Жульєна ніби поєднано дві людини: одна – діє, а інша ніби спостерігає за нею, і при цьому не завжди схвалює думки і вчинки свого «двійника». Скажімо, будучи лицеміром (принаймні, намагаючись ним стати), він засуджує лицемірство в інших: *«А навіщо ж я, проклинаючи лицемірство, сам лицемірю?»* [2, 197]. Цей постійний конфлікт у душі героя, його внутрішня роздвоєність проходить через увесь роман, надаючи оповіді надзвичайного драматизму і напруги.

Тонкий психологізм Стендаля напрочуд гармонійно поєднується з не менш тонким аналізом соціальних і політичних проблем тогочасної Франції. Доба Реставрації – це час драматичної, а іноді трагічної зустрічі двох цивілізацій – аристократичної та буржуазної (феодалізму та капіталізму), що давав багатий матеріал як для соціального, так і для політичного аналізу та узагальнень. Проте письменник вважав, що замало змальовувати й характеризувати специфіку суспільства, в якому живуть і діють образи-персонажі, йому важливо було зрозуміти, як воно позначається на свідомості героїв, на житті їхнього «розуму серця». Передусім Стендаль досліджував, як суспільні устої забезпечують людям свободу в досягненні щастя і який вигляд має вічна гонитва за ним. *«Благородна душа, – стверджував він, – діє в ім'я власного щастя, але найбільше її щастя полягає у тому, аби принести щастя іншим»*. Ось чому в уяві Сореля, як вважає Фрид Я. О. у праці «Стендаль: очерк жизни и творчества», вміння пристрасно, енергійно і чесно досягати своєї мети – це не лише ознака власної доблесті, а й громадянська доброчинність [4, 213]. Така атмосфера сповнювала революційну епоху, що породила відверті, пристрасні, титанічні натури, яких честолюбство спонукало до служіння гідної справи.

Словом, за конфліктом Жульєна Сореля зі своїм часом і суспільством стоїть масштабний конфлікт історичних епох, який постійно цікавить письменника.

Наріжний камінь усіх суджень про навколишню дійсність у Стендаля – доля особистості. Формування моральної свідомості образів-персонажів у романі відбувається через виявлення шляхів впливу як попереднього історичного і духовного досвіду на їхню поведінку і світогляд, так і тогочасних умов життя. А духовно-моральна наступність поколінь відбилася в історичній свідомості як прояв соціально-історичної пам'яті людства.

У зображенні внутрішнього світу образів-персонажів Стендаль теж виявився неперевершеним майстром. Фрид Я. О. припускає, що він прагне розкрити діалектичне співвідношення: думка – слово – вчинок, і кожна бінарна пара стає об'єктом самостійного дослідження (подвійний діалог) [4, 167]. У логічній послідовності ним ґрунтовно досліджено життя душі (зародження, зростання, переломи, спади) різних настроїв, почуттів та пристрасей з їх мотивацією, всебічною оцінкою як самими героями, так і автором. Для цього письменник використовує розгорнуті внутрішні монологи, які чергуються із розповідями оповідача, презентацію кількох точок зору на кожне зображуване явище.

Сорель – це вщент розбита мрія про славу, це трагедія особистості, яка хотіла жити за принципами лицемірства наполеонівської гордині, це виклик сильної натури та титулованої знаті. Усвідомивши, що *«кожен сам за себе у цій пустелі егоїзму, ім'я якій – життя»* [2, 204], він прагне перемогти тією зброєю, яку йому може запропонувати його сучасність. Його життя – це зіткнення «людського серця» із «залізними законами» реальності. Жюльєн буде зухвалі плани досягнення слави. Натхнений прикладом Наполеона і твердо впевнений у своїх силі, волі, енергії і таланті, він анітрохи не сумнівається в успіху. Однак прямим і чесним шляхом домогтися визнання в ту епоху було неможливо. Якби Жюльєн, як виявляє вчена Овруцька І. М., народився в епоху Наполеона, він міг би стати генералом або пером Франції, завдяки природному таланту і безпримірній хоробрості [1, 102]. Але він народився в епоху Реставрації, яка перехресує усі його природні здібності і прирікає його на залежне існування через плебейське походження.

Суперечності, викликані поєднанням у душі Сореля революційних, незалежних і шляхетних прагнень і честолюбних бажань, що ведуть на шлях лицемірства і обману, визначають внутрішній драматизм цього образу. Жюльєн, за словами Фрида Я. О. *«змушений*

гвалтувати свою благородну натуру, щоб відігравати мерзенну роль, яку сам собі нав'язав» [4, 98]. Прагнучи до визнання і слави, герой осягає справжню сутність можновладців. Увійти в цей світ – означає самому загрузнути в моральній нечистоплотності, нікчемності, користоловстві і жорстокості. На жаль, подолання честолюбства і перемога справжнього почуття в душі Жюльєна Сореля приводять його на гільйотину: він відхиляє пропозицію Матильди і відмовляється від порятунку. Складна боротьба, що відбувалася в душі героя, остаточно вимотала його. Життя тепер здається Жюльєну безцілним, він ним більше не дорожить і віддає перевагу смерті. Стендаль не зміг вирішити, як повинен був герой, перебороти свої помилки, перебудувати життя, і тому загибель для нього – єдиний і неминучий вихід.

Автором майстерно розкрито соціальну детермінованість сильних пристрастей – вибитися, завоювати місце під сонцем, але Жульєн керується ще й власними законами, які не дозволяють йому будувати свого щастя на негараздах ближніх.

Його бунтарська натура не може тривалий час співіснувати із прагненням зробити кар'єру, але за дослідженнями Тимашевої О. В., постійно наштовхується на продиктоване розумом та обережністю холодне «необхідно» [3, 49-50]. У цій контрастно зображеній роздвоєності, неспроможності придушити в собі гордість криється причина того, що остаточного гріхопадіння, яке спочатку йому вважалося піднесенням, не відбулося.

Наступна пристрасть – кохання, що виникло спонтанно і цілком підкорило героя. Сорель спроможний віддатися цьому почуттю замість того, аби використати його заради вирашу.

Логічні роздуми переконують Жульєна, що бути щасливим – означає мати багатство і владу, але кохання перевертає такі розрахунки. Овруцька І. М. звертає нашу увагу на те, що ця риса психологізму Стендаля пояснюється авторськими поглядами на особистість: людина прагне щастя; вона придивляється і прилаштовується до світу, зриваючи покрови брехні; внутрішній погляд спрямовується в глибини власної душі, де постійно вирує боротьба природної чистоти та марнославства [1, 105].

Насамкінець зауважимо, що Стендаль створив психологічний портрет талановитого юнака, активної людини, якій затісно в затхлій атмосфері доби Реставрації, замкненому кастовому суспільстві, де «в людях однаково ненавидять як правду, так і енергію». Письменник започаткував у світовій літературі велику й вічну тему, яка в російській літературі втілювалася в образі Печоріна, а українській – в образі Чіпки. Це тема даремно й трагічно загубленої сили.

ЛІТЕРАТУРА

1. Овруцька І. М. Стендаль: життя і творчість. – К. – Дніпро. – 1983.
2. Стендаль Ф. Червоне і чорне. – К. – Вища школа – 1990.
3. Тимашева О. В. Стендаль: 200 лет со дня рождения. – М. – Знание. – 1983.
4. Фрид Я. О. Стендаль: очерк жизни и творчества. – М. – Худ. Література. – 1967.

Каренінь О.

Науковий керівник – доц. Штонь О. П.

МОВНОСТИЛОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗМОВНО-ПОБУТОВОЇ ЛЕКСИКИ РОМАНІВ ГАЛИНИ ПАГУТЯК «СЛУГА З ДОБРОМИЛЯ», «УРІЗЬКА ГОТИКА»

Сучасний український прозаїк Галина Пагутяк давно відома широкому колу читачів. Її творчість привертає увагу насамперед оригінальністю художнього бачення. Це письменниця певного соціального і духовного клімату. Саме тому кожна нова книга авторки – розкриття, виявлення нових, раніше незанихатих граней людського буття.

Представлені романи написані образно і разом з тим, як ґрунтовне наукове, психологічне дослідження, у деякому сенсі – художнє полотно зниклої епохи.

Дослідження творчості сучасної письменниці, зрозуміло є актуальним. Оскільки мова романів цієї авторки багата на діалектизми, розмовно-побутові слова та власні назви, метою нашої статті є аналіз розмовно-побутової лексики романів «Слуга з Добромиля» та «Урізька готика».